

Список використаних літератури та джерел

1. Баренбаум И. Издательское дело и книговедение во Франции / И. Е. Баренбаум. — Москва : Книга, 1974. — 62 с.
2. Грем Г. Книжный бизнес: Практика книгоиздания и книжной торговли / Г. Грем. — Москва : РосКонсульт, 1999. — 288 с.
3. Петренко Т. Французька панорама останніх видавничих трендів Жана-Гі Буена. — Режим доступу: <https://chytomo.com/frantsuz-ka-panorama-ostannih-vy-davny-chy-h-trendiv-zhana-gi-buena/>. — Назва з екрана.
4. Євтушенко А. Французький книжковий ринок у цифрах і фактах. — Режим доступу: <https://chytomo.com/frantsuzkyj-knyzhkovyj-rynok-u-tsyfrakh-i-faktakh/>. — Назва з екрана.

Mykola Senchenko
French book industry

In the last issue of the Bulletin of the Book Chamber, the specifics of the development of publishing in Germany, where fixed prices for books have been used for a long time, were considered.

The proposed article examines the book industry in France, where the price of books is also determined by publishers, and therefore there is a system of fixed prices.

Analysis of the pricing situation in Ukraine shows that only the transition to a fixed price system will increase the demand for books and increase the number of buyers and readers of paper and electronic publications.

Keywords: French book industry; e-book; pricing; book sales; copyright; autofiction books; autobiographies of scientists

References

1. Barenbaum I. (1974). *Izdatelskoe delo i knigovedenie vo Francii*. Moskva: Kniga.
2. Grem G. (1999). *Knizhnyj biznes: Praktika knigoizdaniya i knizhnoj trgovli*. Moskva: RosKonsult.
3. Petrenko T. (2021). *Francuzka panorama ostannih vidavnychih trendiv Zhana-Gi Buena*. Available at: <https://chytomo.com/frantsuz-ka-panorama-ostannih-vy-davny-chy-h-trendiv-zhana-gi-buena/>.
4. Yevtushenko A. (2021). *Francuzkij knizhkovij riнок u cifrah i faktah*. Available at: <https://chytomo.com/frantsuzkyj-knyzhkovyj-rynok-u-tsyfrakh-i-faktakh/>.

Надійшла до редакції 18 жовтня 2021 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 327.8+323.232]:316.776.23]((470 + 571) :477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2021.10(303).8-16

Лариса Мильченко,
старший науковий співробітник
відділу моніторингу засобів масової інформації
Книжкової палати України,
e-mail: svirel.34@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5905-077X>

Інформаційний вплив російських ЗМІ як засіб гібридної війни проти України

У статті подано аналітичний огляд матеріалів вітчизняних і зарубіжних ЗМІ, розглянуто їх вплив на різні цільові аудиторії у контексті гібридної війни Росії проти України. На прикладі конкретних наративів проаналізовано активність Російської Федерації (РФ) у здійсненні деструктивних стратегічних комунікацій та дезорієнтувальному впливі на українську та міжнародну спільноти.

Використання системного та комплексного підходу з боку Росії щодо подання повідомлень в інформаційному середовищі залишається ефективним засобом гібридної агресії як проти України, так і проти інших держав, котрі РФ сприймає як загрозу. Одним з основних сегментів цільової аудиторії таких ресурсів передусім є російське суспільство; простежується основне завдання Москви — легітимізувати російську зовнішню політику та здобути підтримку дій влади серед власних громадян. Для цього російська пропаганда використовує наративи, що зображують Україну та інші держави у викривленому ракурсі.

Специфіка ведення гібридної війни Росії проти України охоплює два складники: кінетичний (прямі фізичні дії, наприклад, безпосередні бойові дії) та некінетичний, до якого належить інформаційна війна у формі пропаганди.

У разі посилення кінетичного складника посилюються й некінетичні методи, зокрема інформаційна війна, що передбачає поширення фейків, маніпулятивних наративів і пропагандистських дискурсів. Головним рушієм цього процесу є бажання вплинути на цільову аудиторію, аби емоційно підготувати її до зміни моделі поведінки.

У статті проведено аналіз одного з аспектів некінетичного методу ведення війни — поширення пропагандистських наративів у медіа Російської Федерації. Нині дії країни-агресора щодо загострення конфлікту на Сході України у воєнному плані безпосередньо поєднано із зусиллями в медійному просторі.

Аналіз російських засобів масової інформації (ЗМІ) свідчить, що зміст наративів не змінюється, вони не зникають, навпаки, для посилення їх доповнюють новими меседжами, також варіюється першочерговість повідомлень. Це, зокрема, трапляється тоді, коли інформаційні приводи всередині нашої країни дають можливість пропагандистам транслювати відомості, що підсилюють певний кремлівський наратив. Якщо інформприводів бракує, їх створюють за допомогою поширення неправдивої інформації (фейків).

Ключові слова: гібридна війна; інформаційний простір; асиметрична відповідь; деструктивні стратегічні комунікації

Постановка проблеми. Однією з потенційних загроз національній безпеці будь-якої країни є переформатування її інформаційного простору і, як результат, — ціннісних систем різних цільових аудиторій. Суб'єктом впливу є людина та суспільство загалом, а об'єктом — інформаційна сфера, яка охоплює такі складники: інформацію; інформаційні ресурси; інформаційну інфраструктуру, до якої входять наведені нижче інформаційні системи:

- організаційні, що забезпечують розвиток і функціонування інформаційної сфери;
- інформаційно-телекомунікаційні, що здійснюють управління інформаційними потоками;
- інформаційні, комп'ютерні та телекомунікаційні технології;
- засоби масової інформації.

Сучасна гібридна війна потребує від України активних асиметричних інформаційних дій, що ґрунтуються на:

- а) стратегічно визначеній інформаційній політиці держави;
- б) компетентному підході в кадровій політиці;
- в) фаховому аналізі та прогнозуванні інформаційних викликів;
- г) асиметричному реагуванні на них.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У закордонних виданнях для фахівців сектору безпеки та оборони до аналізу інформаційного середовища широко застосовують стратегічний підхід. Аналітичні пошуки науковців Чепменського університету (Каліфорнія, США), Ризького Центру стратегічних комунікацій [3; 4] довели, що найактуальнішими викликами Україні в умовах російської агресії є комунікаційні (російські кібератаки, поширення медіавірусів в електронній пошті українських посадових осіб і силовиків; спроби руйнації певних комунікаційних систем нашої держави тощо) та комунікативні (радикалізація й відчуження аудиторій як України, так і західних країн; брехня як тактика відволікання, що забирає багато часу і зусиль тих, хто намагається завдати контрудару тощо) [2].

Зважаючи на наведені причини, набуває актуальності впровадження в Україні Плану заходів з реалізації Дорожньої карти Партнерства у сфері стратегічних комунікацій між Радою національної безпеки і оборони та Міжнародним секретаріатом НАТО [1].

Аналіз медіапростору 2019—2021 рр. дав змогу визначити наративи, котрі Росія найактивніше експлуатує в сучасній інформаційній війні [5—29].

Мета статті полягає в аналізі потенційних загроз національній безпеці України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інститут масової інформації здійснив дослідження

провідних російських онлайн-медіа, аби виявити, які наративи щодо нашої країни просували у ЗМІ після парламентських виборів у Росії.

За результатами дослідження з'ясовано, що основним російським наративом щодо України в жовтні 2021 р. стала корупційність нашої влади — 23,5% згадок у російських ЗМІ.

На другому місці — наратив про газову кризу в Україні — 18,5% повідомлень. Ситуацію в нашій державі зображують як повну розруху та хаос.

На третьому місці — наратив про політичну кризу, до якої призвела відставка спікера Верховної Ради.

Темою публікацій російських медіа, в яких також часто згадували Україну, стали новини щодо окупованих територій Донбасу — 12,5% загальної кількості матеріалів.

Тема газу — "хотели безвиз, а получили безгаз"

З наближенням зими РФ активно використовує свій головний ресурс — газ, намагаючись вплинути і на Україну, і на Європу. Тобто, гібридна агресія Російської Федерації нині торкається не лише нашої країни, а і європейського простору загалом, що доводять російські маніпуляції з цінами на газ, проте на пряму збройну агресію проти Європи Кремль не наважиться.

На цьому тлі доволі показовою є істерія, розгорнута пропагандистами в російських ЗМІ: "Європа вже практично замерзає, в Європі паніка та божевільні платіжки за газ". Експерти зауважують про "тріумфальну тональність" пропагандистських матеріалів агресора.

На практиці газ з об'єкта купівлі-продажу перетворюється на інструмент маніпуляцій і геополітичного впливу: "Ось ми їх усіх на нашу газову голку танцюватимуть під нашу дудку, інакше замерзнуть". Так, схожі газові війни вже точилися в Україні ще до 2014 р., і неодноразово лунали погрози: "Кран перекриємо — хохла замерзнуть". Ці факти переконують, що з Росією як із надійним торговельним партнером небезпечно мати справу. Якщо Європа поступово відмовлятиметься від російського газу, розпочнеться процес диверсифікації потоків. У такому разі Москва не наважиться загрозувати Європі збройним конфліктом, хоча певні спроби примусу з використанням доволі агресивних методів — дипломатичних та військових загроз — може здійснити.

Стратегема¹, котру РФ регулярно використовує ще від радянських часів, — балансування на межі

¹ Стратегема (дав.-гр. *στρατήγεια* — *військова хитрість*) — певна ідея, абстракція стратегії поведінки, що має привести до успіху. Початково стратегема розробляли як військові хитрощі, однак завдяки абстрактності та загальності їх використовують у багатьох сферах життя, хоча конкретні кроки реалізації будуть різними.

ядерної війни. На думку експертів, РФ може побрякати зброєю, однак малоімовірно, що використає її проти Європи.

Кремлівські ЗМІ поширюють думку, що нашій країні бракує ресурсів для забезпечення населення газом узимку й підкріплюють цей наратив повідомленнями, котрі "цитують" українські джерела, зокрема: "Одним из вызовов для нового правления "Нафтогаза" является прохождение отопительного сезона в условиях нехватки четырех миллиардов кубометров газа: вместо 19 миллиардов, необходимых для этого, на Украине есть лишь 15".

Московські пропагандисти пророкують холод через дефіцит газу, для чого "виривають" з українського інформаційного простору коментарі експертів. Так, у статті "Экономист предрек Украине "газовую инквизицию" и "очищение морозом" фінансовий аналітик О. Куш зауважує, що "власти в Киеве провозглашали целью реформ рост добычи собственного газа, но это осталось только на бумаге". Тому, на думку експерта, нас очікує "очищение кризисом, точнее, морозом". Окрім того, російські ЗМІ широко цитували слова нібито пересічних українців щодо того, як вони планують пережити зиму: "Читатели украинских СМИ написали, что приготовились "доживать" зиму из-за антироссийской политики "Нафтогаза" и топливного кризиса", "Безвиз получили, теперь получите безгаз", "Издаются над Украиной, морковку покажут, помянут, а потом уберут" тощо.

Дослідження "Як російський сайт "ИноСМИ" перефразовує і вибірково вилучає інформацію із публікацій західних медіа" свідчить, що часто потрібні коментарі запозичують саме з цього ресурсу. За інформацією "Радіо Свобода", "ИноСМИ" публікує переклади статей із міжнародних ЗМІ; водночас разом із новинними агентствами Sputnik і "РИА Новости" портал входить до складу російської державної медіагрупи "Россия сегодня".

У темі газу Росія також активно просуває думку про те, що Європі нині економічно вигідніше мати транзит газу не через Україну, а через "Північний потік-2". Зокрема, ТАРС зазначає, що "власти Польши ожидают, что поставки газа по газопроводу "Северный поток-2" будут дешевле, чем через Украину".

Окрім того, російські медіа позиціонують В. Путіна як "рятівника України", який, усупереч конфлікту, готовий допомагати нашій державі: "Владимир Путин на совещании по вопросам энергетики заявил, что Россия в 2021 году превысит свои контрактные обязательства по прокачке газа через Украину", навіть попри те, що "... назвал невыгодным для "Газпрома" рост транзита газа через Украину". Оскільки, за інформацією російських ЗМІ, українська влада неспроможна впоратись із проблемами, через що населенню загрожує "замерзання", ці новини підпадають під наратив про недолугість та некомпетентність нашого уряду.

Наратив "Україна — небажаний партнер США та країн Європи"

Геополітичні й геостратегічні аспекти країни висвітлено в матеріалах національних і закордонних інформаційних джерел. Захід поступово втрачає інтерес до подій в Україні, оскільки має певні економічні зв'язки з Росією. Так, наприклад, за словами канцлерки Німеччини А. Меркель, понад 300 тис. робочих місць німців прямо чи опосередковано пов'язані з російськими контрактами. З уведенням санкцій такі країни, як Італія, Іспанія, Франція та інші, втратили значний ринок збуту на російських теренах.

Росія продовжує активно діяти в інформаційному просторі Європи, зокрема майже 600 млн дол. було витрачено на створення англомовного телерадіомовлення на її теренах — Russia Today (RT), фінансованого з федерального бюджету РФ. Так, 2005 і 2006 рр. на бюджет каналу щорічно витрачали по 30 млн дол., 2007 р. — 2,4 млрд руб., 2008 р. — 3,6 млрд руб. (понад 100 млн дол.). Таку саму суму планували виділити і 2009 р. Орієнтовний бюджет компанії 2020 р. становив понад 250 млн дол. Для роботи на каналі Russia Today залучили відомих західних журналістів, наприклад, К. Оуен став лауреатом премії "ТЕФІ" у номінації "Найкращий телеведучий інформаційної програми".

Основною темою іншомовних каналів Russia Today є конфлікт в Україні. Експерти Університету Джорджа Вашингтона проаналізували 2695 відеосюжетів каналу на YouTube й підсумували, що "...RT дотримується майстерної тактики щодо аудиторії YouTube, чітко визначивши цільові групи та звертаючись безпосередньо до кожної з них". Окрім основного англомовного каналу RT, на YouTube є окремі канали для певних країн, регіонів, мовних груп: RT Америка, RT Велика Британія, RT Франція, RT іспанською, RT російською, RT німецькою та RT арабською. Матеріали на кожному з каналів чітко відбивають ідеї, які RT намагається донести до конкретної аудиторії. Зокрема, у відео RT Америка уряд США позиціонують як некомпетентний, расистський налаштований і схильний до порушення прав людини.

За інформацією дослідницької компанії Ipsos, станом на 2020 р. щотижнева аудиторія RT у США становила майже 8 млн осіб, у Європі — понад 36 млн, в Індії — 7 млн, на Близькому Сході та в Африці — 11 млн. Загальна щотижнева аудиторія у світі налічує більш як 70 млн користувачів. За цими показниками RT посідає п'яте місце у США серед неамериканських новинних телеканалів і п'яте місце в Європі серед усіх новинних телеканалів.

За даними проведеного контент-аналізу, щотижня на каналі RT Америка виходить 30—40 відео, на YouTube RT Великої Британії — понад 10, на YouTube RT арабською — приблизно 125. До того ж 27% матеріалів основної англомовної версії RT віддзеркалюють російський погляд на кризу в Україні; німецькомовний канал RT переважно містить контент про європейські події, українській кризі присвячено

33% матеріалів. Резонансною подією стало звільнення в прямому ефірі ведучої телеканалу Russia Today Л. Валь, яка розповіла правду про особливості російської пропаганди.

На думку британських аналітиків, пропаганда телекомпанії RT є набагато ефективнішою, ніж слабкі спроби Заходу протистояти цій інформації. Зважаючи на те, що канал має понад 1 млрд завантажень на YouTube, західні країни намагаються пожвавити діяльність на інформаційному фронті.

"Україна не ухвалює самостійних рішень і залежить від Штатів"

Одним із поширених наративів російських пропагандистів є твердження, що Україна жодних рішень самостійно не ухвалює й постійно погоджує дії зі США. Через цей наратив Москва тривалий час позиціонує Америку як головного ворога Росії та росіян. А новини на кшталт "Пентагон сообщил об отслеживании активности России в Арктике" підсилюють цю риторичку. Унаслідок цього спрацьовує принцип "друг мого ворога — мій ворог", через що, наприклад, повідомлення про допомогу США Україні негативно налаштовують росіян проти українців.

На підтвердження наративу про підконтрольність України США російські та проросійські ЗМІ поширюють, зокрема, такі новини:

— "Госдеп попросил Россию объяснить "провокации" у границы с Украиной";

— "На Украине сообщили о гарантиях поддержки США при конфликте с Россией";

— "Напряжение на Украине: в какую пропасть Запад толкает Зеленского и чем может для него обернуться повторение ошибки Саакашвили";

— "В ДНР заявили о надежде Зеленского получить от США карт-бланш на наступление".

Наратив "Насправді США не готові підтримувати Україну"

Разом із наративом про залежність України від США маніпулятори поширюють уявлення про те, що насправді Америка не готова підтримувати нашу державу в разі серйозної ескалації. Таку риторичку спрямовують і на громадян Росії, щоб не створювалося враження про надмірну небезпеку противника, і на українців, яким нібито немає на що сподіватися.

Для підсилення цієї ідеї російські медіа використали дописи громадян Китаю в соціальних мережах, а саме: "Китайские пользователи Сети сочли участие США в возможном конфликте маловероятным", — зазначає "РИА Новости"; "Русские хороши, и Соединенные Штаты провалятся в яму, как только протянут "руку помощи", — зауважує h; "Янки все еще собираются работать по старому образцу: начать драку — купить оружие — заработать денег", — розмірковує guan_15851021342992; "Если начнется война, Украина проиграет в одно мгновение, а за нею встряхнутся три балтийские страны" тощо. Водночас у повідомленнях возвеличується "мощь" Росії: "Если война начнется, Россия за пять дней завоюет восемь стран НАТО".

Такі джерела інформації є доволі сумнівними, і постає запитання, чому до просування матеріалів цієї тематики не залучають російських експертів?

На підтвердження риторички про неготовність США допомагати Україні російські медіа вишукують потрібні повідомлення і в українському інформаційному просторі. Зокрема, пропагандисти активно поширювали слова генерал-лейтенанта, депутата ВР М. Забродського, який зазначив, що "военнослужащие США никогда не будут участвовать в войне за Донбасс" ("Лента.ру"). У негативному контексті це твердження також транслював проросійський блогер і політик А. Шарій на своєму ресурсі "Шарий. net". Хоча він запевняє, що не працює на користь агресора, водночас активно роздає інтерв'ю медіа РФ, в яких поширює наратив про антиросійську пропаганду в Україні: "Надо понимать, что у множества наших граждан промыты мозги. Они считают, что закрытие определенных СМИ — это борьба с российской пропагандой" ("Лента.ру"). В інтерв'ю А. Шарій також розповідає про "реальных неонацов": "Сначала за нас взялись нацисты — это реальные неонаци, никакие не националисты"; про переслідування з боку В. Зеленського: "...его реакция похожа на истерику брошенной женщины. Дело против меня — личное указание президента. Я личный враг Зеленского"; про утиски свободи слова: "Закрывают СМИ по надуманным причинам: "112 Украина", NewsOne, ZIK. Они якобы вещали "российскую пропаганду". Им вменялся в вину тот факт, что депутат ВР от партии "Оппозиционная платформа — За жизнь" (ОПЗЖ) Олег Волошин сказал, что российская армия реально сильная. За это им было вынесено предупреждение. А она не сильная, что ли?"; поширює фейки та наративи про вакцинацію в Україні: "Когда в Одесской области после прививки CoviShield умерла военнослужащая, первыми именно мы нашли эксклюзивное видео, где она упала на улице. В оппозиционных Telegram-каналах рассказали, что вчера она привилась, а сегодня — умерла".

Доволі часто в російських медіа з'являється й колишній прем'єр-міністр М. Азаров, який утік до Росії. Він називає Америку "господарем України" та пояснює "метання Києва по переговорах в Донбасі": "Выполняет команды американских хозяев".

Ці наративи найактивніше просувають у російському інформаційному просторі. Проте насправді їх значно більше й вони циркулюють в інформаційному просторі постійно, адже ключовим завданням пропаганди є безперервне повторення певних ідеологем для формування сталого сприйняття росіянами України у визначеному ракурсі.

Проаналізовано російські інтернет-медіа: "РИА Новости", "Лента.ру", "Звезда.ру", Gazeta.ru. за період 1—7 квітня 2021 р.

В Україні "політична криза" та "розруха"

Понад 14% матеріалів російських ЗМІ поширюють наратив про "політичну кризу" та "розруху" в Україні. На цей сегмент здебільшого припадають

повідомлення про відставку спікера Д. Разумкова: "Спікер Ради обвинил главу партии Зеленского в шантаже"; "Спікер Ради заявил о давлении со стороны администрации президента".

Аудиторії також пропонують "експертні матеріали", в яких відкрито йдеться про нібито цілковитий крах в Україні. Зокрема, російські медіа цитували слова українського експерта Р. Бортника про те, що "Україну ждуть або війна, або масштабні протести" ("РИА Новости"). Сайт "Московський комсомолець" також посилався на його думку: "Український експерт предрек стране масштабный политический кризис". Знову ж таки український політолог А. Єрмолаєв передрек Україні повне розорення впродовж наступних трьох-п'яти років. Його слова поширив сайт "Известия": "По мнению эксперта, за 30 лет независимости страна так и не состоялась как витрина постсоветского пространства и погрузилась во внутренний конфликт".

Р. Бортника та А. Єрмолаєва внесено до бази псевдосоціологів і прихованих піарників, уміщену на порталі "Тексти". Цілком імовірно, що саме нею користуються російські медіа, коли добирають експертів для коментування своїх матеріалів.

Дослідження інформаційного простору, проведене впродовж 1—7 жовтня 2021 р., свідчить, що російські ЗМІ активно моніторять український інформаційний простір й адаптують наративи конкретно під події в нашій державі, а також використовують у матеріалах ідеї, котрі артикулюють українські "незалежні експерти".

Проаналізовано матеріали щодо подій в Україні, уміщені в російських медіа: ТАРС, "Московский комсомолец", "Комсомольская правда", "РИА Новости", "Лента.ру", "Русская газета", "Известия".

Наратив "Скелеты в шкафу" Зеленського

Значний резонанс у кремлівських ЗМІ викликало розслідування Pandora Papers щодо офшорів Президента України В. Зеленського — 10,5% загальної кількості матеріалів, присвячених нашій країні. Водночас російські ресурси називали українського лідера "мировим символом корумпированных политиков", зокрема "Московский комсомолец" повідомляв: "Если раньше западные СМИ надеялись, что Зеленский сможет побороть коррупцию на Украине, то теперь они в насмешку называют его "антиолигархическим президентом в кавычках". Російські політологи навіть пророчать В. Зеленському імпічмент.

Цей інформаційний вкид відповідає наративу про корумпованість української влади, на який припало 23,5% інформації. Паралельно виходили й інші матеріали, наприклад, "Зеленский просил деньги у США на несуществующие проекты".

Наратив "Крим — це Росія"

У заяві представника ЄС із питань зовнішньої та безпекової політики наголошено, що у Криму тоталь-

но порушують права кримських татар. ЄС висловлює стурбованість щодо погіршення ситуації у сфері прав людини на півострові, зокрема національних меншин, після незаконної анексії Криму Російською Федерацією.

За інформацією Міжнародного фонду "Справедливість для журналістів", у Криму окупаційна влада знищує незалежну журналістику та намагається встановити повний контроль над інформаційним простором.

Журналісти, редакції, блогери зазнають тиску, залякувань, звинувачень у причетності до тероризму й діяльності організації "Хіз ут-Тахрір". Так, упродовж 2020 р. здійснено 58 атак і погроз. На території Криму блокують доступи до українських медіаресурсів, більшість місцевих ЗМІ фінансують із російського бюджету.

Потужний тиск відчувають і кримськотатарські медіа. За інформацією ІА "Укрінформ", від 2014 р. кількість ЗМІ у Криму скоротилася на 80%. Правозахисники зафіксували понад 500 порушень прав журналістів.

До 2015 р. на території республіки функціонували кримськотатарські засоби масової інформації, серед яких: газети "Янъы дюнъя", "Голос Крима", "Авдет"; журнали "Арманчыкъ", "Къасевет", "Йылдыз"; інформаційне агентство "Крымские новости QHA" та інтернет-портал "15 минут"; телеканали ATR і Lale; радіо "Мейдан".

Нині в анексованому Криму майже не залишилося національних ЗМІ. Серед газет, що видають кримськотатарською мовою, реєстрацію пройшло єдине регіональне видання "Сувдагъ сеси" як додаток до газети "Судакские вести"; перереєстровано газету "Янъы дюнъя".

Наклад єдиної газети "Къырым" ("Крим") кримськотатарською мовою, що виходить від 1989 р., скоротився з 20 тис. пр. 2010 р. до 3,5 тис. пр. станом на поточний рік. Газета працює на самофінансуванні й не отримує російських держдотацій.

Окрім ЗМІ медіахолдингу ATR, відмову в реєстрації дістали газета "Авдет", журнали "Йылдыз" та "Арманчыкъ". Припинили мовлення телеканал ATR та інші засоби медіахолдингу (телеканал Lale, радіостанції "Мейдан" і "Лідер"), що не пройшли реєстрацію відповідно до російського законодавства через відмову в ліцензіях від Роскомнагляду. ІА "Крымские новости QHA" також відмовили в реєстрації, через що агентство змушено було припинити діяльність на території Криму й переїхати до Києва.

Ресурс "Детектор медіа" так характеризував тогочасну ситуацію: "...голова так званої «Державної ради» в окупованому Росією Криму Володимир Константинов закликав кримське «Міністерство інформації» посилити інформаційну війну проти материкової України і більше працювати над пропагандою «республіки» на противагу повідомленнями про півострів, які з'являються в українських медіа". Унаслідок того, що багато представників кримських

ЗМІ ізольовані від міжнародних мас-медіа та не мають змоги оприлюднити в них альтернативний погляд, окупаційній владі РК запропоновано створити окремий телевізійний канал, що мовитиме англійською мовою. Як зазначили представники кримських медіа, лояльних до окупаційної влади, мас-медіа півострова "...працюють в умовах інформаційної війни, розв'язаної проти Росії", а Крим "...піддається економічній, політичній та інформаційній блокаді".

Лідер Меджлісу кримськотатарського народу Р. Чубаров наголосив, що від 2014 р. із півострова виїхали 50 тис. кримськотатарських громадян. Водночас у Криму зростає кількість мешканців РФ, зокрема 200 тис. росіян переїхали туди на постійне місце проживання. Правова підстава для цього вельми специфічна — договір між Російською Федерацією та Республікою Крим. Управління Федеральної міграційної служби Росії по Республіці Крим заявляє про 1 млн 534 тис. жителів Криму згідно з даними держреєстру виборців.

За інформацією правозахисників "Кримської правозахисної групи", упродовж січня—вересня цього року в РК до суду за відхилення від проходження військової служби в російській армії передали понад 100 справ. Загалом за час анексії у Криму було зафіксовано 267 таких кримінальних справ і винесено 248 вироків. Від 2015 р. російська влада провела 13 призовних кампаній, відрядивши служити до армії РФ понад 34 тис. кримчан. За даними міжнародної правозахисної організації Human Rights Watch, Росія, порушуючи міжнародні права, 2019 р. призвала на військову службу близько 85% кримчан, відправивши їх на військові бази у РФ. Українська влада та ООН наполягають, щоб Росія припинила призивати жителів Криму до своїх збройних сил.

Елементом репресивної політики та системного тиску держави-агресора щодо громадян України, які змушені жити в умовах окупації Криму, є проведення примусової паспортизації. У разі відмови мешканців від отримання російських паспортів, штучно обмежують права на працевлаштування, медичний захист, соціальну та пенсійну допомогу тощо. Відсутність російського паспорта є причиною примусової депортації, заборони в'їзду на територію Криму, переслідувань проукраїнських активістів, у тому числі журналістів, з боку окупаційної влади.

На анексованому півострові спецслужби РФ продовжують репресії та гоніння, проводять обшуки в активістів кримськотатарського національного руху, членів Меджлісу кримськотатарського народу, журналістів, громадських активістів, а також кримських мусульман, яких підозрюють у зв'язках із забороненою в Росії організацією "Хізб ут-Тахрір". Зазнають утисків свобода слова, зібрань і релігійних прав.

Р. Чубаров на засіданні 20-ї сесії Постійного форуму ООН із питань корінних народів заявив, що мета РФ — повністю витіснити його народ за межі окупованого Криму: "Москва не виконує наказ

Міжнародного суду ООН 2017 р., який зобов'язав Кремль скасувати рішення про заборону Меджлісу кримськотатарського народу".

За результатами дослідження, кількість арештів в окупованому Криму зросла у 15 разів. На територію Росії вивозять кримських татар, заарештованих і засуджених із релігійних чи політичних мотивів.

Кримська влада також запровадила систему тотального контролю за поведінкою й думками населення, котра охоплює:

1) силові відомства й спецслужби, що створюють мережу агентів та інформаторів у різноманітних сферах життєдіяльності громадян;

2) формально легітимну роботу з населенням, яка має прихований бік — відстеження будь-яких виявів, здатних загрожувати безпеці влади.

Однією з форм контролю населення стали обходи будинків, під час яких наглядчі стежать за ситуацією та роздають громадянам пам'ятки з вимогами повідомляти про будь-які інциденти.

У загальну систему спостережень входить і система стеження за туристами, які прибули до Криму. Зокрема, до кожної групи прикріплюють "інструктора", до обов'язків якого належить загальний контроль за поведінкою групи.

Для вивчення настроїв молоді Міністерство внутрішньої політики, інформації та зв'язку РК створило "молодіжний уряд", до якого ввійшли 40 осіб. Метою його діяльності є спрощення взаємодії населення з органами влади, прискорення збирання інформації, координація зусиль відомств та установ щодо роботи зі зверненнями громадян за допомогою сучасних цифрових технологій.

Для збирання інформації про населення використовують цифрові системи, зокрема запрацювали сервіси федеральної інформаційної системи "Платформа обратной связи", а також на порталі уряду РК запроваджено послугу "Активный гражданин", що дає змогу впродовж двох хвилин повідомити органи влади про будь-яку проблему з додаванням фотографій та інших матеріалів.

А "вишенькою на торті" став наратив "Українці та росіяни — один народ", артикульований у статті російського президента В. Путіна "Про історичну єдність росіян і українців", оприлюдненій 12 липня цього року на офіційному сайті Кремля. Повторюється ще радянська теза про однаковість росіян, українців і білорусів. Останніх цей наратив вже поглинув, адже, непомітно для себе, білоруси фактично втратили державність за формального збереження її атрибутів, як-от територія, населення, мова тощо. Зосередившись на боротьбі з президентом О. Лукашенком, білоруси програли значно важливіший бій — за власну ідентичність.

Саме на знищення в українців почуття національної ідентичності спрямовано не лише статтю В. Путіна, а й загалом гуманітарну та інформаційну зовнішню політику Росії.

Існування сучасної України російський президент сприймає як проєкт "анти-Росія" та стверджує, що для мільйонів людей у нашій державі він нібито неприйнятний і російська влада не допустить, аби "наші історичні території та близьких для нас людей, які проживають там, використовували проти Росії". Окрім того, за інформацією російської служби "Радіо Свобода", статтю про "єдність українців і росіян" за розпорядженням міністра оборони РФ С. Шойгу внесли як одну з обов'язкових тем на заняття з військово-політичної підготовки в армії.

Проведене дослідження надає чітку відповідь на такі закиди. І ця відповідь не лише історична й етнологічна. Історію на пострадянському просторі вже давно використовують як політичну зброю, але в Україні та Росії вона має вигляд двох паралельних прямих, що ніколи не перетнуться.

Аналітичний центр "Український інститут майбутнього" оприлюднив результати соціологічного дослідження "Хто ми?", що було проведено спільно з компанією "Нью імідж маркетинг груп" і мало на меті виявити реакцію українців на самих себе. Згідно з результатами, в Україні сформовано потужний прошарок людей, які не просто відрізняють себе від Росії (чи росіян), а й діаметрально протилежно ставляться до феномену влади як такого. У Росії від часів монархії сприйняття влади незмінне: вона є уособленням сакрального. Релігійна Російська імперія сакралізувала владу царя, помазаного Богом, натомість сучасна Російська Федерація зробила Богом власне "царя".

На відміну від росіян, після Майдану скепсис українців до будь-кого з влади став аксіомою. Принципова десакаралізація, сприйняття влади як найманих менеджерів і постійна незадоволеність власними "найманими працівниками" — риси, що

стали притаманними не тільки свідомості "спільноти Майдану", а й більшості населення.

Результати опитування соціологічної групи "Рейтинг" свідчать, що майже 60% громадян України не погоджуються із заявою В. Путіна, що "росіяни та українці — один народ, який належить до одного історичного й духовного простору".

Висновки. Аналіз мас-медійного простору довів, що російський агресивний дискурс фіксується на рівні наративів, які транслиують для різних цільових аудиторій різними комунікаційними каналами.

Щоб успішно протистояти Росії в гібридній війні, дії України в інформаційному просторі мають відповідати таким вимогам:

— підпорядковуватись єдиній стратегії, обов'язкової для всіх учасників комунікативного процесу — державних органів, силових відомств, мас-медіа тощо;

— орієнтуватися не на відповіді, а на асиметричні випереджальні дії;

— урахувувати вплив двох комунікативних потоків — західного та російського;

— доносити українську позицію як внутрішнім, так і зовнішнім аудиторіям різними комунікаційними каналами;

— формувати українські наративи, що об'єктивно віддзеркалюють історико-соціальну реальність.

Сучасна гібридна війна потребує від України активних асиметричних інформаційних дій, що, зі свого боку, мають ґрунтуватися на:

а) стратегічно визначеній інформаційній політиці держави;

б) компетентному підході у кадровій політиці;

в) фаховому аналізі та прогнозуванні інформаційних викликів;

г) асиметричному реагуванні на інформаційні загрози.

Список використаних джерел

1. План заходів з реалізації Дорожньої карти Партнерства у сфері стратегічних комунікацій між Радою національної безпеки і оборони та Міжнародним секретаріатом НАТО, затверджений Секретарем РНБО України. — 05.11.2015. — Режим доступу: <http://stratcom.nuou.org.ua/wpcontent/uploads/2019/11/Дор.карта-Партнерства-у-сфері-СТРАТКОМ-між-РНБО-України-та-МС-НАТО.pdf>. — Назва з екрана.
2. Мильченко О. М. Виклики політики безпеки: Історія та сучасність / О. М. Мильченко // Збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції. — Львів : Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного ; Жешувський університет, 2016. — С. 88—90.
3. The NATO Strategic Communications Centre of Excellence. — Mode of access: <http://www.stratcomcoe.org>. — Title from the screen.
4. US Department of Defense: Report on Strategic Communication. — Mode of access: http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/dod/dod_report_strategic_Communication_11feb10.pdf. — Title from the screen.
5. Стаття російського президента Володимира Путіна "Про історичну єдність росіян і українців" насправді є сценарієм аншлусу України // Укрінформ. — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3314085-statta-putina-pro-odin-narod-e-scenariem-anslusu-ukraini-amerikanskij-istorik.html>. — Назва з екрана.
6. 55% українців не погоджуються із заявою Путіна про "один народ" — опитування // Радіо Свобода. — Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-putin-odin-narod-opytuvannya/31379305.html>. — Назва з екрана.
7. Асеев С. Відповідь Путіну. У чому різниця між українцями і росіянами? / Станіслав Асеев // Радіо Свобода. — Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/vidpovid-putinu/31391212.html>. — Назва з екрана.
8. У ЄС занепокоєні затриманням адвоката Курбедінова в Криму // Радіо Свобода. — Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/news/28270489.html>. — Назва з екрана.
9. Крим. Реалії. — Режим доступу: <http://ua.krymr.com>. — Назва з екрана
10. Телекритика. — Режим доступу: <http://ua.telekritika.ua/kontekst/2015-06-09/107994>. — Назва з екрана.

11. Закон і бізнес. — Режим доступу: <http://zib.com.ua/ua/print/80678>. — Назва з екрана.
12. У МЗС опублікували заяву щодо російських паспортів в окупованому Криму // Українська правда. — Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/06/16/7255860/>. — Назва з екрана.
13. Made for minds. — Режим доступу: <http://www.dw.com/uk>. — Назва з екрана.
14. RT // Википедія. — Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/RT>. — Загл. с екрана.
15. Тиждень.ua. — Режим доступу: <http://m.tyzhden.ua/news/132701>. — Назва з екрана.
16. Ведуча Russia Today звільнилася у прямому ефірі через російську окупацію Криму // ZN. UA. — Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/WORLD/veducha-russia-today-zvilnilasya-u-pryamomu-efiri-cherez-rosiysku-okupaciyu-krimu-139037.html>. — Назва з екрана.
17. 10 методів протистояння російській пропаганді, які не працюють // Електронна газета "Перша". — Режим доступу: <https://persha.kr.ua/news/ukrayina-i-svit/63160-10-metodiv-protistoyannya-rosijskij-propagandi-yaki-ne-pratsyuyut>. — Назва з екрана.
18. "Хотели безвиз, а получили безгаз". Дослідження нарративів російських медіа про Україну // Інститут масової інформації. — Режим доступу: <https://imi.org.ua/monitorings/hotely-bezvyz-a-poluchyly-bezgaz-doslidzhennya-naratyviv-rosijskyh-media-pro-ukrayinu-i41857>. — Назва з екрана.
19. Кримські татари залишаються найбільшими жертвами репресій в окупованому Криму — результати моніторингу // Український кризовий медіа-центр. — Режим доступу: <https://uacrisis.org/uk/krymski-tatary-zalyshayutsya-najbilshymu-zhertvam- represij-v-okupovanomu-krymu-rezultaty-monitoringu>. — Назва з екрана.
20. Гібридна агресія РФ спрямована не лише проти України, але і Європи загалом — експерт // Контракти.ua. — Режим доступу: <https://kontrakty.ua/article/185638>. — Назва з екрана.
21. Голуб О. Що наразі просуває російська пропаганда / Олена Голуб // Інститут масової інформації. — Режим доступу: <https://imi.org.ua/monitorings/shho-narazi-prosuvaeye-rosijska-propaganda-i38578>. — Назва з екрана.
22. В Криму во время обыска застрелили гражданина Узбекистана // Крым. Реалии. — Режим доступу: <https://ru.krymr.com/a/news-krym-simferopol-rahimov-obysk/31249106.html>. — Загл. с екрана.
23. Наклад єдиної кримськотатарської газети з початку окупації Криму впав у кілька разів // Укрінформ. — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3241950-naklad-edinoi-krimskotatarskoj-gazeti-z-pocatku-okupacii-krimu-vpravu-kilka-raziv>. — Назва з екрана.
24. Полное вытеснение крымских татар из крыма // ZN.UA. — Режим доступу: <https://www.zn.ua/tsel- rf-polnoe-vytesnenie-krymskikh-tatar-iz-kryma.html>. — Загл.с екрана.
25. У Ростов-на-Дону вывезли вже понад пів сотні арештованих кримських татар — адвокат // Радіо Свобода. — Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rostov-na-donu/31222271.html>. — Назва з екрана.
26. Семена М. Як працює тотальний контроль над населенням Криму / Микола Семена // StopFake.org. — Режим доступу: <https://www.stopfake.org/uk/yak-pratsyuye-totalnij-kontrol-nad-naselennyam-krimu/>. — Назва з екрана.
27. BlackSea news. — Режим доступу: <https://www.blackseanews.net/read/177546>. — Назва з екрана.
28. Інформаційне гетто: міжнародний фонд заявив про знищення незалежних ЗМІ в Криму // Детектор медіа. — Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/189148/2021-06-14-informatsiyne-getto-mizhnarodnyy-fond-zayavyv-pro-znyshchennya-nezaleznykh-zmi-v-krymu/>. — Назва з екрана.
29. Українське радіо. — Режим доступу: <http://www.nrcu.gov.ua/news>. — Назва з екрана.

Larysa Mylchenko

The Russian influence through mass media as a significant factor of hybrid war against Ukraine

The article provides an analytical review of domestic and foreign media, considers their impact on various target audiences in the context of a hybrid war against Ukraine. The activity of Russia in the implementation of destructive strategic communications and disorienting influence on the Ukrainian and international community is analysed on the examples of specific narratives.

The use of a systematic and comprehensive approach by the Russian Federation to the information presentation in the information environment remains an effective mean of conducting a hybrid aggression both against Ukraine and against other states, which this country considers as a threat to itself. One of the main components of the target audience for such resources is, first of all, the Russian society, and Moscow's main task is to legitimize Russia's foreign policy and enlist the support of the government's actions among its own citizens. To do this, Russian propaganda uses narratives depicting Ukraine and other countries in a distorted light.

Russia's hybrid war against Ukraine consists of two aspects: kinetic (direct physical actions, such as warfare in the form of shelling, provocative actions with weapons and direct hostilities) and non-kinetic, which includes information warfare in the form of propaganda through the media.

In the case of strengthening the kinetic aspect, non-kinetic methods and measures are intensified, namely the information war, which consists of the spread of fakes, manipulative narratives and propaganda discourses.

The main reason is an intent of the Russian Federation to influence on the target audience in order to prepare the target audience emotionally for the change of its own model of societal behaviour.

The article deals with the analysis of one aspect of the non-kinetic method of warfare — dissemination of media propaganda narratives by the aggressor country, the Russian Federation. Currently, actions of the Russian Federation concerning escalation of the conflict in eastern Ukraine in military terms are directly connected to efforts of the Russian Federation in media.

The analysis of Russian mass media shows, that narratives haven't change its meaning. Moreover, the narratives are supplemented by new messages, which strengthen them and also change their priority. In particular, it happens when newsworthy events within our country allow propagandists to provide information that will strengthen one or another Kremlin narrative. When such newsworthy events do not exist, they will be created by spreading false information (fakes).

Keywords: hybrid war; information space; asymmetric response; destructive StratCom

References

1. *Plan zahodiv z realizaciyi Dorozhnoyi karti Partnerstva u sferi strategichnih komunikacij mizh Radoyu nacionalnoyi bezpeki i oboroni ta Mizhnarodnim sekretariatom NATO, zatverdzenij Sekretarem RNBO Ukrayini.* (2015), [online]. Available at: <http://stratcom.nuou.org.ua/wpcontent/uploads/2019/11/Dor.karta-Partnerstva-u-sferi-STRATKOM-mizh-RNBO-Ukrayini-ta-MS-NATO.pdf>.
2. Milchenko O. M. (2016). *Vikliki politiki bezpeki: Istoriya ta suchasnist. Zbirnik tez dopovidej mizhnarodnoyi naukovoyi konferenciyi.* Lviv: Nacionalna akademiya suhoputnih vijsk imeni Petra Sagajdachnogo ; Zheshuvskij universitet, pp. 88—90.
3. *The NATO Strategic Communications Centre of Excellence.* (2021), [online]. Available at: <http://www.stratcomcoe.org>.
4. *US Department of Defense: Report on Strategic Communication.* (2021), [online]. Available at: http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/dod/dod_report_strategic_Communication_11feb10.pdf.
5. *Statta rosijskogo prezidenta Volodimira Putina "Pro istorichnu yednist rosiyan i ukrajinciv" naspravdi ye scenariyem anshlyusu Ukrayini.* (2021). Ukrinform, [online]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3314085-statta-putina-pro-odin-narod-e-scenariem-anslusu-ukraini-amerikanskij-istorik.html>.
6. *55% ukrajinciv ne pogodzhuysya iz zayavoyu Putina pro "odin narod" — opituvannya.* (2021). Radio Svoboda, [online]. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-pytin-odyn-narod-opytuvannya/31379305.html>.
7. *Asyeyev S. (2021). Vidpovid Putinu. U chomu riznicya mizh ukrajincyami i rosiyanami?* Radio Svoboda, [online]. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/vidpovid-putinu/31391212.html>.
8. *U YeS zanepokoyeni zatrimanniam advokata Kurbedinova v Krimu.* (2021). Radio Svoboda, [online]. Available at: <http://www.radiosvoboda.org/a/news/28270489.html>.
9. *Krim. Realiyi.* (2021), [online]. Available at: <http://ua.krymr.com>.
10. *Telekritika.* (2021), [online]. Available at: <http://ua.telekritika.ua/kontekst/2015-06-09/107994>.
11. *Zakon i biznes.* (2021), [online]. Available at: <http://zib.com.ua/ua/print/80678>.
12. *U MZS opublikovali zayavu shodo rosijskih pasportiv v okupovanomu Krimu.* (2020). Ukranska pravda, [online]. Available at: <https://www.ppravda.com.ua/news/2020/06/16/7255860/>.
13. *Made for minds.* (2021), [online]. Available at: <http://www.dw.com/uk>.
14. *RT.* (2021). Vikipediya, [online]. Available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki/RT>.
15. *Tizhden.ua.* (2021), [online]. Available at: <http://m.tyzhden.ua/news/132701>.
16. *Veducha Russia Today zvilnilasya u pryamomu efiri cherez rosijsku okupaciyu Krimu.* (2014). ZN. UA, [online]. Available at: <https://zn.ua/ukr/WORLD/veducha-russia-today-zvilnilasya-u-pryamomu-efiri-cherez-rosiysku-okupaciyu-krimu-139037.html>.
17. *10 metodiv protistoyannya rosijskij propagandi, yaki ne pracyuyut.* (2016). Elektronna gazeta "Persha", [online]. Available at: <https://persha.kr.ua/news/ukrayina-i-svit/63160-10-metodiv-protistoyannya-rosijskij-propagandi-yaki-ne-pratsyuyut>.
18. *"Hoteli bezviz, a poluchili bezgaz". Doslidzhennya narativiv rosijskih media pro Ukrayinu.* (2021). Institut masovoyi informaciyi, [online]. Available at: <https://imi.org.ua/monitorings/hotely-bezviz-a-poluchyly-bezgaz-doslidzhennya-naratyviv-rosijskyh-media-pro-ukrayinu-i41857>.
19. *Krimski tatari zalishayutsya najbilshimi zhertvami represij v okupovanomu Krimu — rezultati monitoringu.* (2021). Ukrayinskij krizovij media-centr, [online]. Available at: <https://uacrisis.org/uk/krymski-tatary-zalishayutsya-najbilshymy-zhertvami-represij-v-okupovanomu-krymu-rezultaty-monitoringu>.
20. *Gibridna agresiya RF spryamovana ne lishe proti Ukrayini, ale i Yevropi zagalom — ekspert.* (2021). Kontrakty.ua, [online]. Available at: <https://kontrakty.ua/article/185638>.
21. *Golub O. (2021). Sho narazi prosuvaye rosijska propaganda.* Institut masovoyi informaciyi, [online]. Available at: <https://imi.org.ua/monitorings/shho-narazi-prosuvaye-rosijska-propaganda-i38578>.
22. *V Krymu vo vremena obyska zastrelili grazhdanina Uzbekistana.* (2021). Krym. Realii, [online]. Available at: <https://ru.krymr.com/a/news-krym-simferopol-rahimov-obysk/31249106.html>.
23. *Naklad yedinoyi krimskotatarskoyi gazetzi z pochatku okupaciyi Krimu vpav u kilka raziv.* (2021). Ukrinform, [online]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3241950-naklad-edinoi-krimskotatarskoi-gazeti-z-pochatku-okupacii-krimu-vpav-u-kilka-raziv>.
24. *Polnoe vytesnenie krymskih tatar iz kryma.* (2021). ZN.UA, [online]. Available at: <https://www.zn.ua/tsel-rf-polnoe-vytesnenie-krymskikh-tatar-iz-kryma.html>.
25. *U Rostov-na-Donu vivezli v zhe ponad piv sotni areshтованих krimskih tatar — advokat.* (2021). Radio Svoboda, [online]. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rostov-na-donu/31222271.html>.
26. *Semena M. (2021). Yak pracyuye totalnij kontrol nad naseleennyam Krimu.* StopFake.org, [online]. Available at: <https://www.stopfake.org/uk/yak-pratsyuyeye-totalnij-kontrol-nad-naseleennyam-krimu/>.
27. *BlackSea news.* (2021), [online]. Available at: <https://www.blackseanews.net/read/177546>.
28. *Informacijne getto: mizhnarodnij fond zayaviv pro znishennya nezalezhnih ZMI v Krimu.* (2021). Detektor media, [online]. Available at: <https://detector.media/infospace/article/189148/2021-06-14-informatsiyne-getto-mizhnarodnyy-fond-zayavyv-pro-znyschennya-nezalezhnykh-zmi-v-krymu/>.
29. *Ukrayinske radio.* (2021), [online]. Available at: <http://www.nrcu.gov.ua/news>.

Надійшла до редакції 12 жовтня 2021 року